

zik a mésztől sistersgő verembe." És ha mindig „ott rohadunk a régi körben”, ahogy Orbán egyik legcsodálatosabb versében írja (*A magyar népdalhoz*²⁰), ha a személyes halál és a kozmikus apokalipszis mindig kéz a kézben járnak, mint Vörösmartynál, akkor a költő szerepének, a pusztulást kétségbeesetten regisztráló dalnok pozíciójának állandóságát sem veszélyezteti semmi.

Ez a félfordulat persze nem hirtelen ment végbe,²¹ talán a *Halod-e te sötét árnyék* című kötettel kezdődött. A betegségnek abban a fázisában, amikor már nem lehetett nem tudomást venni a halálról, ahogy ezt a halált szólító, kötetcímmé emelt verscím is jelzi. A betegség, akárcsak a háborús féllárvaság, az intézeti gyerekkor segít egy stabil szerephelyzetű lírai alteregó megkonstruálásában.²² A kötet első versének címe, az *Utolsó* és a mottó – „Middőn ezt írtam, lyukas volt az ég” – Vörösmarty idézik. Ha a lírai alteregó történetét, regényét akarjuk kiolvasni a verseskötetektől, akkor – elfogadva az emberéletnek mint egy nap szakainak metaforáját – vehetjük úgy, hogy a második vers, a már idézett *Hatvanadik évére felütése* – „Alkonyodik, sokasodnak az árnyak” – a kiindulópontja annak a magától értetődő költői megszólalást biztosító pályaszakasznak, amelynek kiteljesedése *Az éjnek rémjáró szaka*. A történet utolsó szakasza ez, alkonyattól éjfélig. De itt, alkonyatkor a vörösmartys pátoszt még „ellenpontozza” az „álfrivolitás”, ahogy Réz Pál mondja, a reprezentatív dalnok-előd, Orpheusz alaposan megkapja a magáét a kötetben (*Orpheusz mérsékelt sikerű turnéja az Alvilágban* című vers). Bónus Tibor megállapítja, hogy Orbán verseiben „az alakmegidézés általában a beszédhelyzet radikális átírásával valósul meg”,²³ a távolodás a szerephelyzet kibillenését és nosztalgiáját jelzi. Ez a távolságtartás is megszűnik ebben az utolsó kötetben, Vörösmarty mellett utalásokat találunk a kései Babitsra és József Attilára anélkül, hogy a lírai alany distanciát teremtené az ő megszólalása és e költőké között.²⁴ Hozzá, Orbán Ottóhoz, úgy tűnik, éppen most lettek „hűek” a szavak. Ez a gondolat amúgy

²⁰ Orbán Ottó: „A magyar népdalhoz”, in: *A költészet*, 121–122. o.

²¹ Ahogy Petri költészetében sem, amint erre Keresztesi József idézett cikke figyelmeztet. A különbség ugyanakkor az, hogy Orbán inkább „közvetítő”, semmint forradalmár volt, költészetét nem a hiba poétikája határozta meg, így utolsó pályaszakasza sem az előző, általa kidolgozott poétika megtagadása, mint ahogy ezt Petri esetében Keresztesi meggyőzően kimutatja, hanem bizonyos, már eddig is meglévő elemek egyeduralkodóvá válása, mások eltűnése a versekből.

²² Az eltérő műnemek ellenére, amelyekben alkotnak, van valami közös Kertész Imre és Orbán Ottó művészetfelfogása között. Gács Anna ír arról, hogy Kertész életműve egyfajta – legalább részleges – írói autoritás lehetőségének helyreállításával kísérletezik, miután konstatálja az eleve adott írói szerephelyzet érvénytelenedését. (Gács Anna: „Mit számít, ki motyog”, in: *Jelenkor*, 2002. 12, 1280–1296. o., illetve uő.: *Miért nem elég nekünk a könyv*, Kijarat, Budapest, 2002. 109–144. o.) Kertész önértelmezése emlékeztethet minket Orbán Ottó itt elemzett költői stratégiáira: „És mégiscsak úgy áll a helyzet, hogy a művészetnek a ma oly gyakran kárhözottatott stílus-talansága – elegendő, ha itt a »posztmodern« kifejezésre utalok – azonnal eltűnik, megváltozik, amint a művészet valamiféle hátteret talál magának..., egy mítoszt, egy vallást stb. Csupán ha akad egy arkhimédészi pontja, akkor terem stílust a művész. Ezért vallom, mint regényíró: Auschwitz az én számomra kegyelem.” (Kertész Imre: „Az Auschwitzban rejől kegyelem. Adalbert Reif beszélgetése Kertész Imrével”, in: uő.: *A gondolatnyi csend, amíg a kivégzőosztag újratölt*, Magvető, Budapest, 1998. 75. o.)

²³ Bónus Tibor: „én ejtem a szót, de valaki más beszél«(?) (Imitatív formációk Orbán Ottó költészetében)”, in: uő.: *Diszkurzusok összjátéka*, Balassi, Budapest, 2001. 104–114. o.

²⁴ József Attila kései létösszegző verseire, különösen a *Talán eltűnök hirtelen* utolsó sorainak érték- és időszembesítő oppozíciójára ismerhetünk rá a *Dal a megrendült eszményekről* című versben: „Repülni tudsz! hitegetett a szikrázó magasság, / És most a föld nyúvei zabálnak föl itt lent.” A Jónás imájának utolsó sorait idézi A múza csókja: „A fogam vacog, az ajkam remeg / Hajnali fél ötkor fölébredek – / Egy vesszor libeg a nyelvemen, / Amit ki tudja, ki sugallt nekem, / és amin ronthatok, javíthatok / Amíg élek s meg nem halok.”